

61806

725

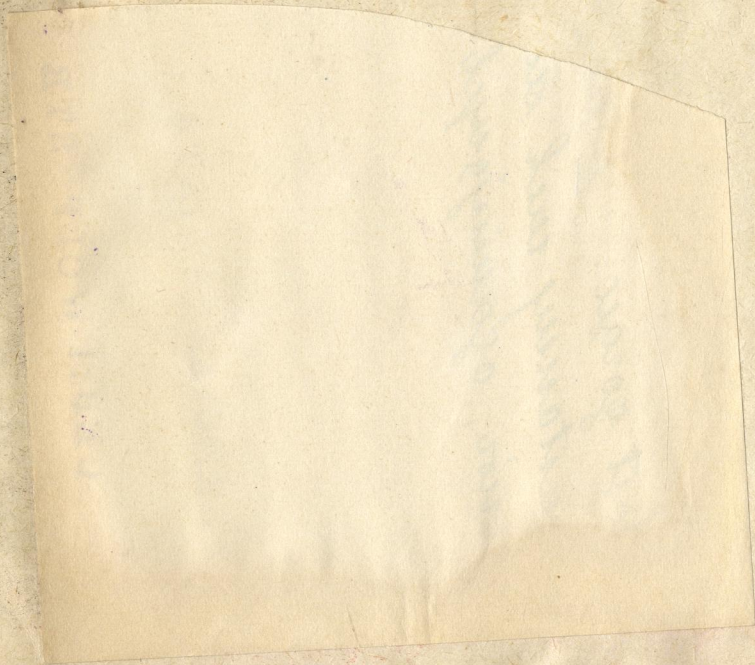
В Д Н Ф Р Д Н К О

ВІВЧАР

Р У Х

5 dp

ІВ. ФРАНКО

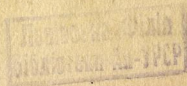
ВІВЧАР

БОРИСЛАВСЬКЕ
ОПОВІДАННЯ

01606

рух

Бібліографічний опис цього видання
вміщено в „Літопису Українського Дру-
ку“, „Картковому репертуарі“ та інших
показниках Української Книжкової Пе-
дати.

УКРПОЛІГРАФОВ'ЄДНАННЯ

1-ша школа ФЗУ

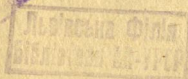
ІМ. А. В. БАГІНСЬКОГО

Харк. літ 5299. Зам. 4163

Тир 5000

Харків, листопад 1930

125 00

1931
I
B-4M

ВІВЧАР

Сто метрів під землею, в глибині десятиметрової штольні в духоті і нафтовім супусі працює робітник. Раз-за-разом гатить він дзюбаком у іловату опоку¹ і відриває від неї кусні лепу. Але опока тверда, скупа і тільки по невеликому шматочку дає собі видирати частки свого тіла. Вона глухо гуде і стогне під ударами дзюбака, мов плаче, мов грозить; вона пріє вонючим потом, але не подається, уперто держить заховані свої таємні skarби. Робітник, здоровий парубок, що недавно прибув із гір до Борислава на роботу, починає злитися.

— Г-ге!— приговорює він, гепаючи шосили в ямку, в котру гепав уже три рази, не можучи відлупити грудки лепу.— А, мать твоя скалієна! Та доки ти будеш стояти? Пускай!

І він шосили заважив дзюбаком у ямці, щоб відлупити грудку. Грудка врешті подалася, і він взяв її обіруч і кинув у кибель.

— От там до пса! Йди на світ! Покоштуй сонця!— приговорював він.— Го-го, небоже! Я не жартую. Зо мною не нагваряйся,² бо я вмю дати раду й не такому, як ти! Ти не знаєш, що значить сімсот овець. То не те, що одна з другою грудка, а я й їм умів дати раду.

І він бере за вухо кибель повен лепу, несе його до шахти, привішує до линви і дзвонить, щоб тягли, а сам з порожнім киблем вертає назад до штольні і береться далі дзюбати землю. Його думки бігають за вівцями по полонині, і він, щоб розбити самоту й темноту, любується тими думками, гуторить про них і з глиною, і з дзюбаком, і з порожнім киблем, і з сокирою,—бо тільки й усього його товариства тут у глибокій безодні.

— Ти гадаєш, небоже, що то мала робота сімсот овець! Адже то живе, адже то кожне свій розум має. Невеликий розумець, звичайно німина, а все таки такий, як бог йому дав. Ади, в ліс зайде, чи в полонину, то вже держиться купи. Не розбігається одне туди, друге сюди, так як рогата худоба. А все купкою. Г-ге!

¹ Іловата опока — м'який камінь.

² Не нагваряйся — не жартуй.

— А ведмідь, злодій, тільки й чекає на те. О, він також має розум! Ще й який! Не даром вуйко, пан Кулаковський!¹ Сидить за колодою і чекає, аж цілий гурт овець увійде між виверти,² а тоді тільки скік, і має їх усі, як у стайні. І всі видушить до одної. А вони, біднятка, вже навіть не бегечуть, тільки зіб'ються в купу і чекають тихо своєї смерті. Г-ге!

— Палиця в руці, цівка³ через плече, пищавка за поясом, так, я небоже, щорана вирушав за вівцями. Три пси, цу-цу! Наперед турми⁴ один, а два по боках, а я ззаду. Іду та й постоюю. Овечки, як рій пчіл, розсипалися по зеленому. Чорна купка, біла купка, чорна купка, біла купка. Тут ушипне травку, там ушипне та й далі, та й далі. Не пасе, так як худобина, тільки щипне, як дитина, ніби бавиться, ніби поспішає десь кудись. А передом барани, коменданти. Турми не треба завертати, тільки їх. А бир-бир! А дря-у!

Вівчарські оклики лунають по темній штольні, перемішуючися з глухим гепанням дзюбака.

— А гарно там у нас у горах, у полонині! Ой, гарно! Делікатно! Не те, що тут у вас, бодай ви...

Він хотів закласти, але вдарив себе долонею по роті. Його душа була тепер в атмосфері поезії, серед живої природи, чутливої та видючої, і він боявся образити її, бо був у її власті.

— Гарно там у нас! Ой, господи! Досить чоловік найми-тував, гірко бідив, на чужих робив, а проте не жаль згадати. Вийдеш у полонину, зелено довкола, тільки головатні⁵ тулять до землі свої білі головки, мов цікаві очі визирають з-поміж трави та моху. Холодно. Вітер тягне. Дихає широко повними грудьми. Все довкола пахне, все так і дихає на тебе здоров'ям і силою. Внизу ліс оперізує полонину чорною стіною, а над тобою піднімається круглий шпиль гори. Тихо довкола, тільки вівці шелестять у папороті, десь-колись пес гавкне, зелена жовна застукане в лісі, або закричить вивірка. А я йду собі помалу, стану, сопівку з-за ремня, як не заграю, як не задрібочу, як не заведу думки, аж серце в грудях підскакує, або сльози на очі навертаються! Г-ге! Пек тобі! Пускай! Г-ге!

Дзвінок згори. Прибув порожній кибель. Робітник бере свій повний кибель, виносить до шахти і виправляє вгору, а сам вертає з порожнім. Вертає в войовничім настрою, бо вже починає голодніти. Люто б'є дзюбаком, лупає глину великими куснями, в мріях бореться з ведмедем.

¹ Так селяни в горах називають ведмедя.

² Виверт — повалене бурєю дерево.

³ Цівка — рушниця, кріс.

⁴ Турма — отара.

⁵ Гірський будяк, дуже низенький, так що його цвіт, завбільшки як кулак, стирчить при самій землі. (Ів. Фр.)

— Го, го! Вуйку-небоже! То так не йде! Одна вівця, то ніби нічого, але нині ти зарізав одну, завтра заріжеш дві, а позавтра передужиш мені пів турми. Ні, небоже! Такої згоди у нас нема! Ти гадаєш, що я цівку, тільки на пострах ношу? Го-го! Вже я віджалую ночі, вже я засяду на тебе в тім виверті! Все мені одно, смерть або життя, а з тобою мушу зробити справу!

Він цюкнув пару разів і зупинився, відпочиває, опертий на держалні дзюбака.

— Злодій вуйко! Три ночі вимучив мене! Мабуть занюхав письмо носом, не приходив. Але не мене здурити! Вже як я завзявся, то не попушу. На четверту таки прийшов. Темно, хоч око вийми. Вітер стогне в верхів'ях смерек. Потік шумить унизу, а я скулившись серед коріння величезного виверту, цівку при оці, сиджу, чекаю, надслухую. Вже чую, що йде, знаю, що мусить надійти попри мене і сиджу, дух у собі запираю. Хрусь-хрусь, уже близько. Витрішую очі, суне мій вуйко, мов копиця сіна в темноті. Морду підняв догори вітер, суне звільна, обережно. У мене очі мало з голови не вискочать, так призираюся, щоб вділити йому просто під ліву лопатку. Нараз він став, голову набік, фукнув. Занюхав порох. Обертається на місці, щоб дати драла, і в тій хвилі бух-бух! З обох люф¹ по льотці так і впакував. Навіть не зіпнув вуйко, мов від грому гепнувся на землю. Але то лише хвиля була така. За хвилю він зірвався з землі, рикнув, звівся на задні ноги та й просто до мене. Видно, не дістав у саме серце. Я вже сиджу, не рушаюся. Втікати нікуди, набивати не час. „Ну, думаю собі, коли я кепсько трафив, тільки задряпнув його, то буде по мені. А втім божя воля. Раз мати родила“. Та поки що буде, маю ще сокиру за ременем. Сплюнув у жменю, вхопив сокиру, перехристився, поправив ноги, що були сперті на двох коренях, плечима оперся о сплетене коріннячця виверта, що, мов стіна, стирчало догори, закусив зуби, похилив голову вниз, щоб бачити добре, та й жду вуйка. А він уже ось-ось. Хапається лабами за коріння, нюхає і ричить, так ричить, мов розгніваний п'яниця, що не може сказати слова розумного, тільки чує, що лютий і ричить і пхається наперед. Ось він занюхав мою ногу та й досягає її лабою. Так немов би опік мене кропивою, не гірше. І в тій хвилі вістря моєї сокири по сам обух утесалося в вуйкову голову, розчерепило її дотла. Він ще раз застогнав, так тяжко, так жалібно, мов грішна душа на муках, і повалився додолу, щез у непрозорій п'їтмі, в ямі під вивертом. Я й сокири не встиг виймати, таки з ним поко-

¹ Люфа — з німецьк., дуло.

тилася вниз. А тоді як не скочу з виверта, та хашами, та на плаї,¹ та лісом, та на поляну, та понад яр, ялівцями, одним духом опинився на полонині коло кошари. Стукаю, „То ти, Панька?“ питає бац² ізсередини. „Та я, отворіть“, Устав він, засвітив ліхтарню, отворив, „Ну, що?“ „Та нічого“—кажу. „Був вуйко?“ „Та був.“ „І пішов?“ „Ні, не пішов“, „А де ж?“ „Лежить.“ „Що ти“...—Бац не договорив. „Ой, любойки, а тобі що в нозі,“—скрикнув. „У нозі?“ Я й сам не знав, що в мене в нозі, і тільки тепер, поглянувши, я побачив, що ввесь ходак³ і вся онуча, і вся волока⁴ кривава і кров заливає сліди. Раз, однісінький раз мацнув мене вуйко пазуром по нозі і від разу продер і ходак, і онучу, і ногу аж до самої кости. Коли розвинули ногу, то я зомлів, крові багато витекло. Але бац, спасибі йому, вмів примовити, спинив кров, приложив якоїсь масти і за тиждень я був уже здоров. А вуйка на другий день знайшли неживого, з моєю сокирою в головищу.

Знов дзвінок, знов робітник двигає повний кибель лепу до шахти і приносить новий, і знов, копаючи, розмовляє сам із собою, наповнює глухе підземелля не тільки стуком свого дзюбака, але також гомоном своїх слів, поезією своїх слів і полонин. В міру того, як він голодніє і слабне від утоми й задухи, його думки робляться сумніші. Він згадує про вівсяний ошипок,⁵ бульбу й пісний чир,⁶ що бувають в зимі всею його стравою, про нудну молотьбу і ще нуднішу бездіяльність у великій пості, про важкі переднівки, хвороби та сварки із-за кусника хліба або недопеченої бульбиці. Він згадує про те, як то тепер переводиться вівчарство через те, що полонини позакупували купці, а тим виплачується випасати воли, ніж вівці. А при волах уже не та служба, що при вівцях. О, тут тяжка, погана служба! Тут уже не покушаєш ані жентиці,⁷ ані будза,⁸ ані бриндзи, ані бануша.⁹ Жий, як пес, і вартуй як пес! І він швидко покинув цю службу, послушав одного товариша, що нараїв йому йти до Борислава заробити грошей, пристати на ґрунт¹⁰ (з грішми тепер усюди приймають!) і господарювати. І він пригадав собі навіть співанку, якої навчив його той товариш.

¹ Плаї — гірська стежка.

² Бац — старший пастух.

³ Ходак — щось подібне до черевик.

⁴ Волока — вовняний шнур до ходаків.

⁵ Ошипок — корж із некислого вівсяного борошна.

⁶ Чир — рідка лемішка з вівсяного борошна.

⁷ Жентиця — овеча сироватка.

⁸ Будза — овечий свіжий сир.

⁹ Бануш — кукурудзяний куліш на овечім маслі.

¹⁰ Пристати на ґрунт — оженитися і взяти жінку, що в неї є земля і хазяйство.

Ой, піду я в Буриславку
Грошей заробляти,—
Повернуся з Буриславки,
Буду газдувати.

Він попробував вивести цю співанку своїм здоровим, вівчарським голосом, але ні, якось не йшло. Що як що, а співанка у штольні, сто метрів під землею, не йшла.

І він з якимсь пересердям дзюбає далі землю. Він починає ненавидіти її, оту темну, важку, немилосердно тверду землю, що так уперто не дається його дзюбакові.

— Та й тверда ж бо ти, святенька! — говорить він. — І бог тебе знає, чи святенька ти, чи ні?

Він зупиняється, випростовується і починає міркувати над цим питанням, немов воно не знати яке важке.

— Та й справді, чи свята вона тут? Там наверху, то вже певна річ. І воду святять і кроплять, і боже слово на ній читають. Але тут? Аджеж відколи світ настав, сюди певно ані краплина свяченої води не доходила, ані голос божого слова. Нездаром тут такий сопух. Певно, що це не від святого, а від проклятого. Аджеж із цього воску невільно робити свічок до церкви, видно, що то нечисть, погань! Відпусти, господи, гріха! Чоловік і в таке місце пхається, забирає нечисте добро. І це має вийти йому на добре? Ой ні, любойки,¹ ні! Не на добро воно виходить! А той товариш, що мене справив сюди, хіба не згиб у такий самій штольні? Засипало його, задушило, навіть тіла не видобули. Вдавився ним нечистий! Ой, господи!

І він хреститься і починає ще завзятіше дзюбати. По бурчанням в животі він чує, що вже швидко мусить бути полудне і жде потрійного дзвінка, хвили, коли йому звелять вилізати наверх. А тим часом його уява працює невгамовно, розвертає перед ним усе нові образи, а найрадніше чудові, тихі, ясні образи полонини, лісів, овечої турми і всіх нехитрих пригод вівчарського життя. Кинений долею в глибоку підземну штольню він чує сам по собі, що ті давні дні минули без повороту, що його шлях звернув в інший бік, що він із давнього патріархального життя перейшов у нове, незвісне його дідам і прадідам, зразу страшне й дивоглядне, та не в одному ліпше, вільніше, ширше від старого. Але це старе живе в його споминах; із нього лишилося ще стільки, щоб поетичним чаром заповнити й оживити пітьму і самоту нового життя. Так нераз сонце зайде за хмару, і з усеї пишноти літнього дня, з усього багатства світла і кольорів лишиться лише стільки, щоб золотим сяйвом обілляти крайчики важких хмар, що нависли над заходом.

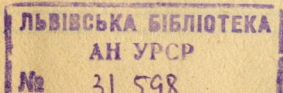
1899 р.

¹ Любойки — любі мої.

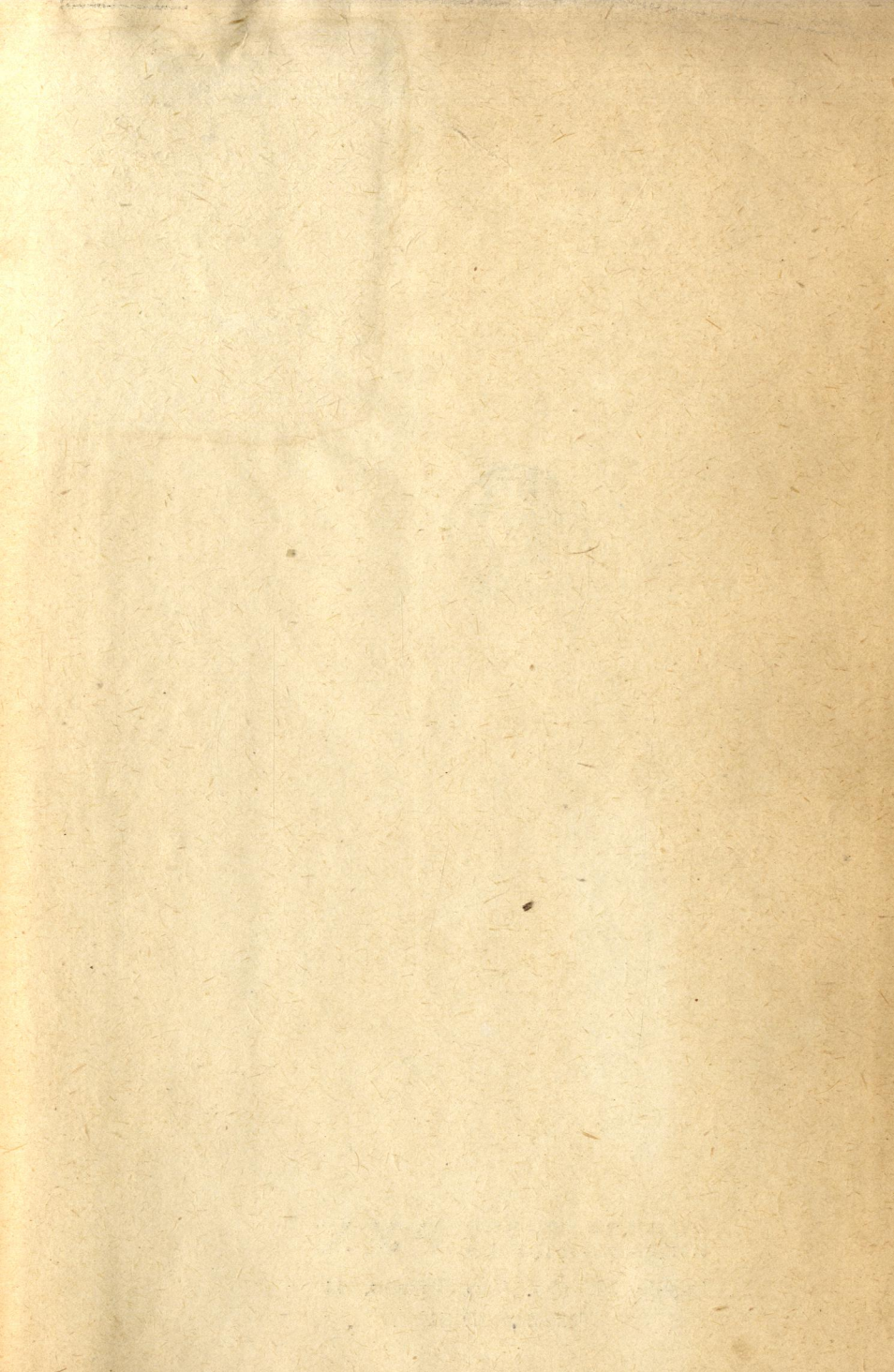
125 об

Львівська бібліотека
наук. тов. Шевченка
Львів

НОВІ ДЕШЕВІ ВИДАННЯ

Загоруйко П.	
Вогні	10 коп
Ковалів С.	
Безконечний швіндель	10 „
Ковалів С.	
Наслідки непорадности	10 „
Ковалів С.	
Сорокаті штани	10 „
Лісовий П.	
У Донських степах	15 „
Старженський.	
На нашій не своїй землі	10 „
Франко І.	
Вугляр	10 „
Франко І.	
Злісний Сидір	10 „
Франко І.	
Ліси і пасовиська	10 „
Франко І.	
Микитичів дуб	10 „
Франко І.	
Муляр	7 „
Франко І.	
На роботі	15 „
Франко І.	
Панщизнячий хліб	7 „
Франко І.	
Ріпник	25 „
Франко І.	
Сам собі винен	10 „
Цанкар Я.	
Наймитська правда	15 „

Ціна 10 коп.

Р

31.598

Ф I
В-411

КООПЕРАТИВНЕ Р У Х
ВИДАВНИЦТВО

Харків 10, вул. 1-го Травня, 11

Телефон 29-84

31.598

Ф $\frac{1}{15-411}$